

DACIAN LATINITY OF THE AURELIAN POST IN THE ROMAN EMPIRE

Ștefan Lifa

Lecturer, PhD., West University of Timișoara

*Abstract:*The study compared the realities of the various European provinces of the Roman Empire. We have mostly referred to urbanization, colonization and the Roman army. We have also described the factors that have led to changes in the Roman society. The specific conditions of Dacia, the Empire's policy made this province to be among the ones that were permanently Latinized.

Keywords: Roman Empire, Roman provinces, Dacia, colonization, latinity.

În cadrul imperiului roman o serie de teritorii au fost definitiv romanizate. Aceste teritorii au ramas locuite de populații romanice și după destrămarea imperiului. Încă din epoca lui Traian imaginea *cetățeanului roman* a fost înlocuită cu aceea a *omului roman* (*homo romanus*) depozitar al obiceiurilor strămoșești¹. O colonie era considerată ca o bucată din Roma. Coloniile nu s-au alcătuit niciodată spontan ci doar în baza unei hotărâri oficiale. La început se trimitea un număr mic de coloni care erau cetățeni romani. Existau și non-romani admiși care deveneau cetățeni romani. Au existat și colonii latine ai căror locuitori nu erau cetățeni romani.

Existau, în fiecare provincie, condiții specifice care au făcut ca procesul de romanizare să aibă o durată diferită sau chiar să își piardă efectul după retragerea romanilor. Procesul de colonizare a provinciei Dacia a avut un caracter oficial, organizat (Eutropius, VIII, 6 : *De îndată ce Traian a supus Dacia a adus acolo din tot imperiul roman o nesfârșită mulțime de oameni, pentru ca aceștia să cultive ogoarele și să populeze orașele*)

Astfel în zona Munților Apuseni au fost colonizate populații specializate în explorarea aurului aduse din Dalmatia. Aceste populații s-au constituit după sistemul de organizare dalmatic. La Napoca în inscripții se găsesc *galatae* și *asianii*. Au fost pomenite persoane cu nume latine, elenice, orientale, ilire, celtice și tracice. La Ampelum și Alburnus Maior au fost așezate populații ilirice. Această enumerare ar putea continua².

Granița naturală a imperiului a rămas însă Dunărea. Eutropius, (VIII, 6) scria despre Hadrian că : *pizmuid gloria lui Traianus Hadrinus a părăsit de îndată provinciile pe care Traianus le adăugase la statul roman. A chemat înapoi legiunile din Assyria, Mesopotamia și Armenia și a hotărât ca frontiera imperiului să fie Eufratul. Ar fi voit să renunțe și la Dacia, dar amicii săi îl împiedicau spunându-i că ar fi să dea pradă barbarilor o mulțime de cetățeni romani, deoarece Traianus, după cucerirea Daciei, aduse aici din toate părțile imperiului o mulțime nenumarata de coloniști spre a cultiva cîmpurile și a locui orașele, depopulate de lungile războaie ale lui Decebalus.*

Schimbările din vremea lui Traian observate de cercetători erau cunoscute în vremea când Eutropius își scria opera. El a afirmat (VIII, 8): *că Traianus se pune pe aceeași treaptă cu Romulus*. Cu o singură excepție (Ulpiu Traianus Sarmizegetusa) toate orașele din Dacia au

¹ Eugen Cizek *Mentalități și instituții politice romane*, București 1998, p.51

² *Funeraria Dacoromana* (coord. M. Bărbulescu) Cluj Napoca, 2003, p.341 și urm.; V. Wollmann, *Monumente epigrafice și sculpturale din regiunea minieră Alburnus Maior-Ampelum în Sargetia, XIV*, 1979, p.191-202

fost orașe militare dezvoltate din și pe lângă unități militare , situație considerată a fi fără precedent în celălalte provincii³.

Rețeaua de castre romane dezvoltată aici acorda o mare atenție nodurilor rutiere și zonelor de interes economic deosebit în care au fost aduși coliniști și în această situație trebuie văzută și o politică specială, de romanizare rapidă ,bazată pe exepriența acumulată în celalalte provincii⁴.

Fără îndoială , un exemplu în acest sens l-a contituit Moesia (Moesia Superior și Inferior), care a făcut din malul drept al Dunării un centru de civilizație tomanică cu puncte de plecare ca Singidunum și Viminacium , ce au primit dreptul italic în timpul împăratului Hadrian ; și de asemea ,la începutul secolului al II lea, s-au înființat și castrele de legiune de la Novae ,Durostorum și Troesmis⁵.

La nord-vestul Moesiei ,Pannonia n-a opus rezinșteță romanizării .aici însă dezvoltarea urbană a fost foarte slabă⁶. Cît despre Illyricum , acesta se afla între Italia și Macedonia , în mare parte și din cauza condițiilor geografice ,apoi interiorul provinciei slab dezvoltat din punct de vedere geografic, nu a fost romanizat. Mai mult decît atît, partea de sud Dalmația a fost trecută sub administrație grecească și a devenit granița politică și lingvistică dintre Orient și Occident⁷.

De cele mai multe ori cînd ne referim la populațiile ireversibil romanizate din provinciile Imperiului roman ,suntem tentați a pomeni alături de Dacia ,Spania și Galia. Există însă și unele deosebiri între aceste din urmă două regiuni și romanizarea spațiului de la Dunăare de Jos.

Astfel ,Gallia Cisalpină a fost alipita direct Italiei , iar ceea ce privește Spania, căderea orașului Numantia a însemnat sfîrșitul independenei; răscoalele care au urmat în perioada următoare nefiind decît episoadele ale politicii romane⁸. Din motive politice, opera de romanizare a Peninsulei Iberice a început mult mai repede decît în celălalte provincii, încă din timpul republicii. De asemenea ,aici au existat garnizoane permanente pînă în vremea dominatului. În Noua Cartagină trăia deja pe vremea lui Augustus o numeroasă populație romană, Cartia (în fața Gibraltarului) a fost prima comunitate urbană trasnmarină cu locuitori de origine romană, iar Gades (Cadiz) a fost primul oraș trăin care a acceptat dreptul roman și limba latină⁹. În timpul lui Augustus deja existau în întreaga Spanie în jur de 50 de localități de cetățeni cu drepturi depilne și cam tot atîtea primiseră dreptul latin¹⁰.

Spre deosebire de alte provincii ,organizarea Spaniei s-a făcut în mare măsură pe bază de cantoane (ce cuprindeau o anumită populație , nu neparat o cumunitate urbană) , în mod aemănător cu cea a Galliei și mai apoi a Britanniei romane.

³R.Florescu ,*Urbanizarea Daciei*, în Sargeția ,XVIII-XIX,1984-1985,p.156: Apulum-Leg.XIII Gemina ; Ampelum-vexil.Leg. XIII Gemina și Numerus Maurorum Tibiscensium ;Drobeta Cohors I Sagittariorum,Coh.III Campestris;Dierna vexil,Leg.XIII Gemina,Coh. I Barntonum; Napoca Coh I Alpinorum ,Coh.III Campetris, vexil. Leg. I Adiutrix , Vexik Leg.V Prorlissum Coh I Britonnum militaria , Cohors V Lingonum, Numerus Palmyrenorum Porolissensium sagittariorum;Potaisa Coh. I Ulpia Hispanorum militaria,Leg.V Macedonica, Coh. I Batavorum; Romula CohI Flavia Commagenorum, vexil. Leg VII Claudia, Leg.XXII Primigenia, Leg. VMacedonica,Leg.XI Claudia;Sucidava Coh. I Linonum ; Tibicum CohI. Vindelicorum,Numerus Palmyrenorum Tibiscensius Numerus Maurorum Tibiscensium ,Coh. I sagittarorum;Ulpia Traiana Sarmizegetusa Leg. V Macedonica

⁴*Ibidem*, p.156-158

⁵*Ibidem*; Th. Mommsen , *Istoria romană* , vol.IV, Bucuresti, 1991, p.105

⁶*Ibidem*, p.102

⁷*Ibidem*,p.100-101

⁸ Chapot, *Le monde romain (l'evolution de l'Humanite XXII)*,p.182, apud H.Hubert, *Celții și civilizația celtică*, București,1983,p.363

⁹ Th.Mommsen,op.cit ,vol.IV,p.41

¹⁰*Ibidem*

Cucerirea teritoriilor locuite de galli a început de pe vremea lui Caesar. Administrarea Galliei (cele trei Gallii) s-a bazat pe un număr limitat de funcționari romani, pentru că la gestionarea treburilor publice a fost asociată aristocrația autohtonă, care și-a păstrat rangurile¹¹. Romanii au lăsat această din urmă aristocrație nu numai să participe la viața politică, dar și să obțină aceleași drepturi edificatoare fiind în acest sens două surse importante.

Astfel, un text gravat pe o placă de bronz descoperită la Lugunum (Lyon) și conținând un discurs al împăratului Claudius¹² din anii 47-48 d.Hr., anunța Senatului că împăratul dorea să permită accesul la magistraturile romane tuturor cetățenilor romani din Gallia, inclusiv celor ce locuiau în cetăți latine¹³: „*în mod cert printr-o inovație, divinul Augustus, fratele bunicului meu, și cu unchiul meu Tiberius Caesar au vrut ca toată floarea coloniilor și municipiilor și înțeleg prin aceasta oanenii distinși și bagați să se găsească în această curie(...)*”.

Senatul a acceptat acest lucru pentru eduenii, dar concesiile au fost mai apoi extinse (Tacitus, *Anale*, XI): „*În virtutea deciziei dinții, dreptul de a face parte din Senatul Romei. Acest dar le-a fost făcut pe motivul vechimii alianței lor și a titlului de frați ai poporului roman, singurii din Gallia care au acest titlu*”.

Existența și roulul așezărilor romane în cele trei Gallii, precum și al aristocrației gallo-romane, legăturile cu Imperiul au constituit un factor determinant pentru romanizarea acestui teritoriu. Aici însă satele și-au păstrat tradițiile autohtone; populația rurală a continuat să-și vorbească limba și să-și păstreze obiceiurile mult timp și după contactul cu lumea romană. Din această cauză au rămas doar elementele inferioare ale culturii gallice, civilizația elitei romanizate fiind cea care a preluat funcțiile importante în viața socială¹⁴. Limba galică a rămas un dialect țărănesc ce a dispărut treptat.

O parte din triburile din sudul Britaniei ce aveau același rege cu al belgilor de pe continent au participat la luptele împotriva lui Caesar; lucru ce l-a determinat pe acestădin urmă să intervină și în Britania. Adevărata cucerire însă a început doar odată cu Claudius. S-au întemeiat aici cinci municipii (Verulamium-St Albans, Glevum-Glocester, Lindum-Lincoln, Carmalodonum-Colchester și Eboracum-York) și-a câștigat o importanță economică deosebită; teritoriul Britaniei a fost împărțit în cantoane, după un sistem asemănător cu cel din Galia¹⁵. Pe când în acest din urmă teritoriu însă cantoanele au supraviețuit la venirea francilor, în Britania ele și-au încetat existența.

Celților din Anglia aveau aceeași limbă și obiceiuri cumone cu cei din Gallia, romanizarea Galliei s-a extins și asupra Briatniei¹⁶; în Scoția sau Irlanda locuiau însă ramuri diferite și rezistența opusă i-a făcut pe romani să se oprească în cele din urmă până la “valul lui Hadrian”, deși au mai întreprins expediții în nord sau chiar au construit unele avansposturi.

Din cauza condițiilor specifice, a depărtării față de Imperiu și a diferitelor invazii care au urmat (anglo-saxoni, iuți, danezi etc.) romanizarea Britaniei nu a fost un fenomen de durată.

¹¹ *Istoria Franței* (coord. J. Carpentier, F. Lebrun), Institutul European, Iași, 2001, p. 56

¹² E. Cizek, *Claudius*, București, 2000, p. 192-196

¹³ Vezi C.I.L., XIII, 1668, în *Ibidem*, p. 196-197 și în *Istoria Franței* (coord. J. Carpentier, F. Lebrun), ..., p. 56-57; alte referiri în H. Hubert, *op. cit.*, p. 369 etc.

¹⁴ H. Hubert, *celții și civilizația* ..., p. 370: doar druizii ar fi putut opune o rezistență reală am mai făcut referiri la măsurile luate împotriva lor; autorul consideră aici că aceste din urmă măsuri luate de Tiberius și Claudius ar fi putut însă să aibă nu atât rațiuni politice, ci să exprime voința de a se respecta legile ce înțezeau sacrificiile omenești și magia (*lex Cornelia de sicariis*)

¹⁵ G.M. Trevelyan, *Istoria ilustrată a Angliei*, București, 1975, p. 51-52.

¹⁶ Th. Mommsen, *op. cit.*, vol. IV, p. 92

În provincial Noricum monumentele delimbă latină apar numai în centre mari (Carnuntum nu a fost înglodat de Augustus Panonniei), iar Raetia a fost apreciată mai mult ca un ținut interpus între romani și germane ; aici au existat numai trupe de rang scund (cu o singură excepție ,pe vremea li Marcus Aurelius) care n.au avut mare influență civilizatoare și urbanizatoare¹⁷.

În ceea ce privește teritoriile locuite de germanici ,după înfrîngerea suferită din partea lui Arminus în 9 d.Hr ,Imperiul nu s-a mai extins și în aceste zone. Contactul dintre lumea romană și cea germanică s-a realizat ca urmare a invaziilor celor din urmă a invaziilor celor din urmă ,a așezării lor ca federați în Imperiu etc. Germania Inferior ,cu capital la Koln (Colonia) și Germania Superior ,cu capital la Mainz (Mogontiacum) au fost create în mare parte în scopuri strategice.

Cultura material romană superioară a cucerit multe teritorii înaintea armatelor romane. Lumea latină s-a imăus și multe provincii au fost definitive romanizate.Imperiul avea însă nevoie și de alți factori de coeziune ,de ordin spiritual.

În ceea ce privește acest din urmă domeniu ,este adevărat că sistemele filosofice grecești și romane s-au dovedit a fi superioare religiilor vechi politeiste ,dar au arătat tot timpul pentru contemporanii lor și incapacitatea rațiunii umane de a ajunge la Divinitate ,de a cuprinde totul.

În acest sens speranța mesianică creștină era de asemenea superioară aspirațiilor așazis naționaliste romane. Astfel Vergiliuse refererea la un moment dat la un conducător roman ideal, un fiu ce urma să I se nască lui Augustus¹⁸. Adeziunea la cultul imperial a fost inegală, în funcție de diverse provincii sau timpuri; este însă în mod cert că nimeni nu credea că împăratul era cu adevărat zeu sau se împărțase din esența divinităților¹⁹. Cultul imperial a funcționat ca o religie politică care nu răspundea aspirațiilor oamenilor ce doreau să fie mântuiți²⁰.

În comparație cu această din urmă idee , speranța în venirea unui Mesia²¹, propagată de creștinism ,corespundea nevoilor și aspirațiilor din acea vreme.

Ideea aceasta ,precum și sacrificiul de răscumpărare ce se afla în centru doctrine creștine²²,viziunea escalotogică proprie , universalitatea ,toate ia-u hotărît superioritatea în fața celorlalalte credințe.

De asemenea ,în întreg Imperiul (ca și în Dacia romană) momentul 212 Constitutio Antoniniana nu a adus nici elegalitatea deplină din punct de vedere juridic, iar egalitarismul creștin era astfel mai bine primit.

Foarte probabil este că,în ascensiunea sa ,religie creștină să îl fi avut în Mithras cel mai puternic adversar. Divinitatea oriental Mithras și mithraismul s-au răpîndit repede în Imperiul Roman.

Astfel ,dovezi privind răspîndirea acestui cult au fost descoperite în toate provinciile europene²³.

Creștinismul însă s-a impus prin faptul că promova egalitarismul și mesianismul precum și o eschatologie proprie . Imperiul roman a oferit cadrul politic răspîndirii religiei creștine monoteiste și ecumenice.

¹⁷ *Ibidem*, p.97-98

¹⁸ E.A.Cairns, *Creștinismul de-a lungul secolelor . O istorie a Bisericii Creștine* ,B.E.E., International,Dallas,t.X.,1992,p.34

¹⁹ E.Cizek, *Mentalității și instituții* ....,București,1990,p.237

²⁰ *Ibidem*

²¹ V.Kernbach, *Biserica în involuție* ,București,1984,p.199; J.MKitagawa, *În căutarea unității .Istoria religioasă a omenirii*, București,194,p.112-114

²² V.Kernbach, *op.cit.*,p.313

²³ M.Claus, *Der Mithras Kult im Romische Reich*,p.55-77-cultul lui Mithras în Dacia Romană

BIBLIOGRAPHY

Izvoare literare

Izvoarele istoriei românilor, vol.X, Eutropius *Istoria romană* (trad.și comentarii G.Popa-Lisseanu), București, 1936.

Funeraria Dacoromana (coord. M. Bărbulescu), Cluj Napoca, 2003,

M.Claus, *Der Mithras Kult im Romische Reich, -cultul lui Mithras în Dacia Romană*

E.A.Cairns, *Creștinismul de-a lungul secolelor . O istorie a Bisericii Creștine*, B.E.E., International,Dallas,t.X.,1992

E.Cizek, *Mentalități și instituții politice romane*, București,1990

E.Cizek, Claudiu,București,2000

Chapot, Le monde romain (l'evolution de l'Humanite XXII), apud H.Hubert, *Celții și civilizația celtică* București,1983

Istoria Franței(coord.J.Carpentier,F.Lebrun),Institutul European,Iași,2001,

V.Kernbach, *Biserica in involuție*,București, 1984

Th. Mommsen ,Istoria romană,București,1991

G.M.Trevelyan, *Istoria ilustrată a Angliei*,București,1975

V. Wollmann, *Monumente epigrafice și sculpturale din regiunea minieră Alburnus Maior-Ampelum în Sargetia,XIV*, 1979